

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.55.311961>

УДК 347.440.1

І. О. Голоденко, старший викладач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра цивільно-правових дисциплін
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: irajur2@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8457-8912>

МЕХАНІЗМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З НАДАННЯ ОПЛАТНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті визначаються особливості механізму цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні.

Розкривається сутність та зміст поняття «цивільно-правове регулювання»; з'ясовується коло правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні.

Зважаючи на неможливість «автоматичного» спеціально-юридичного впливу на поведінку учасників відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні, вивчаються питання, пов'язані із застосуванням певного механізму здійснення цивільних прав, функціональне призначення якого полягає у забезпеченні реалізації правомочностей, що становлять зміст вказаних прав та виконання відповідних суб'єктивних обов'язків.

З'ясовується, яке значення має для характеристики механізму цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні врахування системних та логічних взаємозв'язків, що існують між нормами цивільного права, закріпленими в різних нормативно-правових актах.

Ключові слова: механізм цивільно-правового регулювання, заклад вищої освіти, послуга, освітня послуга, договір про надання оплатних освітніх послуг.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану величезного значення набувають питання, пов'язані з якісною підготовкою фахівців різних спеціальностей у закладах вищої освіти України, адже після закінчення бойових дій і скасування режиму воєнного стану наша країна має відновлюватись, а для цього необхідна наявність значної кількості фахівців, які отримали якісні знання та набули фахових компетентностей і навичок. У зв'язку з чим, підвищується роль правових механізмів, що врегульовують відносини з надання закладами вищої освіти освітніх послуг в цілому і оплатних освітніх послуг зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, тією чи іншою мі-

рою пов'язану з правовим регулюванням надання освітніх послуг, вивчали такі науковці, як М. П. Баб'юк [1], В. І. Шилова [2], Н. В. Федорченко [3] та ін. Проте, до цього часу у вітчизняній юридичній літературі не приділялось достатньої уваги з'ясуванню специфіки механізму цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення особливостей механізму цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети даного дослідження, насамперед необхідно з'ясувати, що собою являє освітня послуга і що розуміється під механізмом цивільно-правового регулювання.

У п. 18 ст. 1 Закону України від 05 вересня 2017 року «Про освіту» освітня послуга визначається як «комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання» [4, ст. 1].

Виходячи зі змісту даного визначення, можна виокремити такі основні ознаки освітньої послуги: вона є комплексом певних дій; особою, що вчиняє ці дії, є суб'єкт освітньої діяльності. Крім того, законодавець дає характеристику вказаних дій: 1) вони визначаються законодавством, освітньою програмою та/або договором; 2) вони мають визначену вартість; 3) вони спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Як бачимо, законодавець використовує у даному разі для визначення поняття освітньої послуги термін «дія» (йдеться про комплекс дій). Хоча в юридичній літературі поняття послуги визначається і через інші родові поняття, а саме: діяльність, результат дії, поєднання дії та результату та ін.

Варто звернути увагу на те, що спрямованість комплексу дій суб'єкта освітньої діяльності на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання зовсім не гарантує позитивного результату навчання, оскільки його не можна досягти без зустрічних дій самого здобувача (як споживача освітніх послуг).

Як відомо, основні положення цивілістичного вчення про механізм цивільно-правового регулювання ґрунтуються на результатах наукових досліджень теоретиків права, які почали оприлюднюватись в юридичній літературі ще на початку 1960-х рр. і дуже швидко набули визнання з боку наукової юридичної спільноти.

Впродовж кількох десятиліть представники науки цивільного права досліджували особливості цивільно-правового регулювання відносин у різних сферах правового життя. Було висловлено багато точок зору щодо поняття, елементів, моделей, рівнів, стадій, форм, способів та засобів правового регулювання, в цілому, та цивільно-правового регулювання, зокрема. Проте, до цього часу більшість із зазначених питань має дискусійний характер, хоча в юридичній літературі здійснювались спроби продемонструвати загальну картину правового регулювання суспільних відносин, зокрема шляхом побудови певної схеми, в якій у логічній послідовності поєднуються засоби правового регулювання і результати реакції на таке регулювання.

Схематично правове регулювання поділяється на дві частини: 1) моделювання поведінки суб'єктів (засоби правового регулювання); 2) фактична поведінка

(результат дії права, результативна реакція). Перша частина включає нормативно-правову основу (нормативно-правові акти, акти офіційного роз'яснення) та індивідуально-правову основу (персоніфіковані індивідуальні акти автономного характеру (договори та ін.) і владного характеру (акти застосування права). Друга частина поділяється на кілька елементів: добровільна правомірна поведінка, тобто дії, що вчиняються особою відповідно до прав і обов'язків без застосування реальних (а не ідеальних) заходів примусу; неправомірна поведінка (тобто та, що не відповідає встановленим нормам і обов'язкам; вимушена правомірна поведінка, тобто дії, що вчиняються особою хоча і правомірно, але під впливом реальних заходів примусу; правовідносини. При цьому у першій частині йдеться про «правовідносини – моделі», у другій – про реальні правовідносини, що виникають між конкретними суб'єктами права. Важливо враховувати, що у кожному конкретному випадку неможливе використання всіх засобів моделювання і всіх видів вказаної фактичної поведінки. Можливі різні їх поєднання [5, с. 108].

Що стосується правового регулювання відносин безпосередньо у сфері надання послуг та його механізму, то, наприклад, Н. В. Федорченко пропонує «під механізмом правового регулювання відносин з надання послуг розуміти систему взаємодіючих між собою елементів (правових засобів, способів і форм), за допомогою яких забезпечується регулювання відносин з надання послуг, а також реалізується закладена в нормах права і положеннях договору модель поведінки замовника та виконавця щодо споживання наданої послуги та одержання винагороди за це» [3, с. 4]. При цьому залишається без відповіді запитання: як саме «правові засоби, способи та форми» взаємодіють між собою?

На думку Г. В. Самойленка, норми цивільного права, юридичні факти, суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які мають суб'єкти правовідносин, що виникли на підставі юридичного факту, здійснення суб'єктивних юридичних прав та виконання суб'єктивних юридичних обов'язків, захист порушених цивільних прав та інтересів – «є стадіями правового регулювання: 1) юридичної регламентації відносин; 2) виникнення суб'єктивних прав і обов'язків; 3) здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків; 4) правозастосування» [6, с. 18].

На підставі аналізу наведених вище та інших точок зору науковців можна дійти висновку, що у переважній більшості випадків йдеться про правове регулювання як про систему певних правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників певних суспільних відносин. І саме з таким розумінням правового регулювання можна погодитись, адже право, в цілому, регулює суспільні відносини за допомогою певних юридичних інструментів, які в теорії права отримали спеціальну назву – «правові засоби». Не є винятком у даному разі й відносини з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні.

Серед таких правових засобів у найзагальнішому вигляді можна виокремити: норми цивільного права, персоніфіковані індивідуальні акти автономного характеру (зокрема договори), персоніфіковані індивідуальні акти владного характеру (акти застосування права).

У даному твердженні важливе смислове навантаження має словосполучення «у найзагальнішому вигляді», оскільки кожний із названих вище правових засобів може бути охарактеризований не лише з функціональної точки зору (а саме

учасників правовідносин» [9, с. 9].

Крім цього, варто звернути увагу на те, що однією із можливих стадій цивільно-правового регулювання є захист суб'єктивних цивільних прав. Тому необхідно враховувати системні зв'язки, які існують між нею та іншими стадіями, а також конкретні способи захисту, шляхом застосування яких цей захист, власне, і реалізується.

Висновки і пропозиції. Під цивільно-правовим регулюванням розуміється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників суспільних відносин, що входять до предмету цивільного права як галузі права.

Спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою певного механізму, серед елементів якого можна виокремити: норми цивільного права, персоніфіковані індивідуальні акти автономного характеру (зокрема договори), персоніфіковані індивідуальні акти владного характеру (акти застосування права).

Однією з особливостей цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні є те, що у даному разі безпосередньою підставою виникнення освітніх правовідносин є виданий в установленому порядку наказ керівника закладу вищої освіти про зарахування на навчання, а не договір про надання оплатних освітніх послуг.

Механізм цивільно-правового регулювання відносин з надання оплатних освітніх послуг закладами вищої освіти не діє автоматично. Правові засоби, з яких він складається, підлягають застосуванню. У тому числі має застосовуватись і певний механізм здійснення цивільних прав, функціональне призначення якого полягає у забезпеченні реалізації правомочностей, що становлять зміст вказаних прав, та виконання відповідних суб'єктивних обов'язків.

Список використаної літератури

1. Баб'юк М. П. Цивільно-правова природа договору про надання вищим навчальним закладом освітніх послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Випуск 37. Том 1. С. 101-105.
2. Шилова В. І. Державне регулювання ринку освітніх послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя, 2007. 20 с.
3. Федорченко Н. В. Зобов'язання з надання послуг у цивільному праві України: теоретико-правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 36 с.
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19>.
5. Каззафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ: ІДІП НАНУ, 2007. 453 с.
6. Самойленко Г. В. Договір перевезення пасажирів: теорія та практика забезпечення прав пасажирів: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. НУ «ОЮА». Одеса, 2021. 44 с.
7. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
9. Кот О. О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 36 с.

References

1. Babyuk M. P. (2016). The civil-law nature of the agreement on the provision of educational services by higher education institutions. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series Law. Issue 37. Volume 1. 101-105 [in Ukrainian].
2. Shylova V. I. (2007). State regulation of the market of educational services in Ukraine: abstract of PhD thesis in Public Administration: 25.00.02 Humanitarian University «Zaporizhzhia Institute of State and Municipal Administration». Zaporizhzhia. 20 p. [in Ukrainian].
3. Fedorchenko N. V. (2015). Obligations to provide services in the civil law of Ukraine: theoretical and legal principles: abstract of the dissertation of Doctor of Juridical Sciences: 12.00.03. Kyiv. 36 p. [in Ukrainian].
4. On Education: Law of Ukraine № 2145-VIII. (2017, September 05). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19> [in Ukrainian].
5. Kanzafarova I. S. (2007). Theoretical foundations of civil-law liability in Ukraine: Dissertation of Doctor of Juridical Sciences: 12.00.03. Kyiv: IDIP NASU. 453 p. [in Ukrainian].
6. Samoilenko H. V. (2021). Passenger Carriage Agreement: Theory and Practice of Ensuring Passenger Rights: abstract of the dissertation of Doctor of Juridical Sciences: 12.00.03. National University «Odesa Law Academy». Odesa. 44 p. [in Ukrainian].
7. On Higher Education: Law of Ukraine № 1556-VII (2014, July 1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine № 435-IV (2003, January 16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
9. Kot A. A. (2017). Problems of executing and protecting subjective civil rights: abstract of the dissertation of Doctor of Juridical Sciences: 12.00.03. Kyiv. 36 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.09.2024 р.

I. O. Holodenko, Senior Lecturer

Odesa I. I. Mechnikov National University

the Department of Civil Law Disciplines

24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine

e-mail: irajur2@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8457-8912>

MECHANISM OF CIVIL-LAW REGULATION OF RELATIONS FOR THE PROVISION OF PAID EDUCATIONAL SERVICES BY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

Summary

The paper defines the specifics of the mechanism of civil-law regulation of relations for the provision of paid educational services by higher education institutions in Ukraine.

At the same time, civil-law regulation is understood as a special legal influence on the behavior of participants in public relations, that are included in the subject of civil law as a branch of law.

Special legal influence on the behavior of participants in relations on the provision of paid educational services by higher education institutions in Ukraine is carried out through a system of certain legal means, among which in the most general form one can distinguish: civil law norms, personalized individual acts of an autonomous nature (including contracts), personalized individual acts of a power nature (acts of

application of law).

However, the said civil-law influence cannot occur automatically. In this case, a certain mechanism for carrying out civil rights should be used, the functional purpose of which is to ensure the realization of the powers that make up the content of said rights, and the fulfillment of relevant subjective duties.

It has been found that in order to characterize the mechanism of civil-law regulation of relations with the provision of paid educational services by higher education institutions in Ukraine, it is important to take into account the systemic and logical interrelations that exist between the norms of civil law enshrined in various normative legal acts. And this is directly confirmed in the current legislation, in particular in Art. 2 of the Law of Ukraine «On Higher Education», which directly states that «the legislation on higher education is based on the Constitution of Ukraine and consists of the laws of Ukraine «On Education», «On Scientific and Scientific-Technical Activities», this Law and other normative legal acts, international treaties of Ukraine concluded in the manner established by law».

It has been substantiated that all the norms of law aimed at civil-law regulation of relations with the provision of paid educational services by higher education institutions in Ukraine should not contradict the general principles of civil legislation defined in Art. 3 of the Civil Code of Ukraine, since they are the basic construction that allows civil law to function as a system of norms of law.

Keywords: mechanism of civil-law regulation, institution of higher education, service, educational service, agreement on the provision of paid educational services.